

INSTITUT GENERALNOG PLOVIDBENOG AGENTA U JUGOSLAVENSKOM PRAVU

U našem važećem pravu generalni plovidbeni agent prvi put se spominje u čl. 683. Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi. Općenito, ugovor o agenciji građanskog ili trgovačkog prava iako je bio predmetom teorijskih razmatranja i normativne razrade, nije nikada odnosna zakonska norma u nas stupila na snagu. Činjenica što je upravo plovidbeni zakonik, vodeći računa o stvarnom postojanju instituta pomorskog generalnog agenta prvi put zakonski definirao ovaj pojam, stvorila je i stvara dileme u praktičnim i pravnim krugovima o svrsishodnosti takvog instituta u našem pravnom sustavu. Nema sumnje da se zakonodavac pri određivanju pojma agenta koji radi na osnovi opće punomoći rukovodio uvriježenim institutom pomorskog agenta poznatom diljem svijeta. Generalni ili opći pomorski agent je nastao razvojem linijske plovidbe u kojoj brodovi odredjenog brodarara tiču redovito pojedine luke udaljene od njegova sjedišta, a u kojima brodar treba gotovo u svim svojim poslovima stalnog zastupnika. Prema načelima građanskog prava, generalni agent je osoba koja u ime i za račun nalogodavca obavlja na odredjenom području sve poslove ili sve poslove odredjene vrste. Ima autora koji smatraju element stalnosti (trajnosti) obavljanja takvih poslova bitnim za određivanje pojma generalnog agenta. Moramo se ograditi od takva stajališta jer su redovito ovlaštenja generalnog agenta vremenski ograničena, tako da se najčešće radi o ugovoru zaključenom na određeno vrijeme. Valja priznati da je trajnost ugovornog odnosa suprotstavljena češćem obliku agentiranja ad hoc kada agencijske poslove obavlja agent imenovan od slučaja do slučaja kojega su ovlaštenja obavljanje jednog odredjenog posla vremenski ograničenog. Bitna je razlika između općeg i posebnog agenta u tome što opći agent u više navrata daje svoje usluge nalogodavcu, dok se ovlaštenja posebnog agenta iscrpljuju nakon jednokratnog davanja usluga. I opći i posebni agent mogu imati ograničeno ovlaštenje (mandatum li-

mitatum) ili neograničeno (mandatum illimitatum). Prema tome, pitanje granica punomoći nije od utjecaja na institut generalne agenture.

Plovidbeni zakonik kaže da se generalni plovidbeni agent na temelju opće punomoći obvezuje da će u određenom ili neodređenom vremenu obavljati jednu ili više vrsta plovidbenih agencijskih poslova sadržanih u takvoj punomoći. Takva zakonska formulacija rješava moguće dileme u pogledu trajnosti punomoći koja, ako je data za određeno vrijeme u pravilu prestaje istekom vremena, a ako je data na neodređeno vrijeme, prestaje otkazom punomoći. Kritika teksta može se dati u pogledu plovidbenih agencijskih poslova jer za opću punomoć nije karakteristično obavljanje jedne ili više vrsta poslova, nego obavljanje svih agencijskih poslova ili svih poslova određene vrste, kako je ranije istaknuto. Razlozi praktične naravi su vjerojatno naveli zakonodavca da predvidi odredbu prema kojoj, u slučaju sumnje o granicama opće punomoći, smatra se da se ona odnosi na poslove prihvata i otpreme brodova. Iako je teško zamisliti punomoć neodređenu u tolikoj mjeri da se iz nje ne vidi na što se odnosi, shvatljivi su razlozi zakonodavca za takvo rješenje, jer se opredijelio za klasične plovidbene agencijske poslove. Imajući pak u vidu osnovne poslove zastupanja i posredovanja kojima se plovidbeni agent bavi, zakonodavac dozvoljava podjelu agenata na agente posrednike i agente zastupnike i propisuje da u slučaju sumnje o granicama opće punomoći, ona odnosi na posredovanje pri sklapanju ugovora o iskorištavanju brodova (ako se agent isključivo bavi posredovanjem odnosno zastupanjem pri sklapanju takvih ugovora) osim ugovora o zakupu i ugovora o prijevozu na vrijeme za cijeli brod, ali uvijek u okviru poslova kojima se bavi nalogodavac. Iz ove zakonske formulacije vidljivo je da presumpcija ne vojuje u pravcu proširenja agentovih ovlaštenja kada se radi o ugovorima o iskorištavanju brodova trajnije naravi kao što su ugovor o zakupu broda i broderski ugovor na vrijeme za cijeli brod.

Plovidbeni zakonik daje posebnu važnost ugovoru o generalnoj agenturi u članu 681, gdje je propisano da ugovor o plovidbenom agencijskom poslu na temelju opće punomoći mora biti zaključen u pismenom obliku. Predviđena obvezna pismena forma

je svakako opravdana sa stajališta važnosti takvih ugovora. Međutim, takva norma kako je stilizirana u ZPUP-u ne može utjecati na formu ugovora jer ne predviđa sankcije za nepoštivanje oblika ugovora, a posebno ne predviđa ništavost ugovora koji nije zaključen u pismenoj formi. Ne možemo se oteti dojmu da ako je namjera zakonodavca bila obvezatnost pismene forme, u mogućoj obnovi Zakona bi trebali predvidjeti da ugovor o generalnoj agenturi koji nije zaključen pismeno ne proizvodi pravne učinke. Domaća i inozemna literatura o materiji jedinstvena je u pogledu ovlaštenja generalnog agenta da imenuje podagenta suprotno načelu rimskog prava da "delegatus delegare non potest". Međutim, teoretičari se slažu da ovlaštenja generalnog agenta ne bi trebalo proširiti na upravljanje brodarovim brodovima (management) niti na posredovanje pri kupoprodaji, gradnji i remontu brodova.

U praksi poslovanja plovidbenih agenata postavilo se pitanje zakonitosti pa i ustavnosti instituta generalne agenture u nas, posebno u svjetlu drugih propisa koji se na ovaj institut supsidijarno primjenjuju.

Kritičari položaja generalnog agenta argumente za takvo stajalište nalaze u monopolističkom položaju u kojem se nalazi ili bi se mogao nalaziti agent koji djeluje na temelju opće punomoći. Da bi se odgovorilo na ovo pitanje nužan je pregled sustavnih i prinudnih propisa koji makar periferno reguliraju tu materiju.

U Ustavu SFRJ i ustavima republika i pokrajina ima samo načelnih norma o zabrani stvaranja monopolskog položaja na jedinstvenom jugoslavenskom tržištu (vidi. čl. 255 Ustava SFRJ i odgovarajuće članove ustava republika i pokrajina). Istina, savezni Ustav propisuje okolnosti kojima se stvara monopolski položaj, a to su stjecanje materijalnih i drugih prednosti koje se ne zasnivaju na radu i stvaraju neravnopravni odnosi u poslovanju, ili kojima se narušavaju drugi ekonomski i društveni odnosi utvrdjeni Ustavom. U osnovi ustavna odredba uperena je protiv udruživanja organizacija udruženog rada kojima se takav monopolski položaj stvara. Udruživanje rada i sredstava između domaćih radnih organizacija normirano je u Zakonu o obveznom udruživanju rada i sredstava organizacija udruženog rada koje

se bave prometom robe i usluga s proizvodnim organizacijama udruženog rada (SL SFRJ 23/80). Član 8. citiranog Zakona predviđa da "samoupravnim sporazumima kojima se uređuju odnosi između prometnih organizacija i proizvodnih organizacija ne smije se narušavati jedinstvo jugoslavenskog tržišta i uspostavljati monopolistički ili drugi povlašten položaj na tržištu". Samoupravni sporazumi, odnosno njihove odredbe koje su protivne spomenutoj normi, nemaju pravni učinak. Ako se dozvoli da se nalogodavac koji je primjerice brodar može poistovjetiti s proizvodnom radnom organizacijom, mogla bi biti dovedena u pitanje valjanost ugovora o generalnoj agenturi ako se njime stvara monopolistički položaj. Monopolističko ponašanje je štoviše inkriminirano u Zakonu o suzbijanju nelojalne utakmice i monopolističkih sporazuma (SL SFRJ 24/74) koji predviđa visoke kazne za takva ponašanja. Otvoreno je prema tome pitanje radi li se uopće o monopolističkom položaju pri zaključenju ugovora o generalnoj agenturi. Ako bi odgovor bio pozitivan, takav bi se ugovor protivio prinudnim normama našega prava. Nameće se zato zaključak da je potrebno analizirati ostale propise koji se mogu supsidijarno ili analogno primijeniti na predmet našeg razmatranja.

Prema članu 5. ZPUP-a na odnose koji nisu uređeni plovidbenim zakonikom, drugim propisima donešenim na temelju Zakona, drugim zakonima odnosno samoupravnim sporazumima, primjenjuju se i običaji. Tumačenjem ovog propisa moramo zaključiti da se na položaj agenta općenito, pa prema tome i na ustanovu generalnog agenta, za odnose koje sam plovidbeni zakonik ne regulira, supsidijarno primjenjuju u prvom redu propisi imovinskog prava, trgovačkog ili građanskog. Što se trgovačkog prava tiče, propis koji je još 1962. spominjao plovidbene agencijske poslove bio je Zakon o prometu roba i usluga s inozemstvom. Novi Zakon je objavljen u SL SFRJ 15/1977. i sadrži svega jedan član koji govori o međunarodnim prometnim agencijskim poslovima i koji općenito opisuje agencijske poslove. Slične odredbe možemo naći u Zakonu o unutrašnjem prometu robe i o uslugama u prometu robe SRH koji je objavljen u NN SRH 32/77, te u sličnim republičkim i pokrajinskim propisima. Ovi nam propisi ne pomažu pri davanju odgovora na pitanje koje smo si postavili. Propis koji medjutim bezuvjetno dolazi supsidijarno do primjene

u ovoj materiji je Zakon o obveznim odnosima (SL SFRJ 29/78) i to poglavlje o zastupanju, poslovodstvu bez naloga, nalogu ugovora o trgovinskom zastupanju i posredovanju.

Točno je da Zakon o obveznim odnosima u svom čl. 14. sadrži norme o zabrani stvaranja i iskorištavanja monopolskog položaja. Naime, prema ovom propisu prilikom zasnivanja obveznog odnosa stranke ne mogu ustanoviti prava i obveze kojima se za bilo koga od njih ili za druge stvara ili iskorištava monopolički položaj na jedinstvenom jugoslavenskom tržištu. No isti propis u odredbama o punomoći u članu 91. predviđa generalnu punomoć, a to je upravo ona koju ima generalni plovidbeni agent. Nema sumnje da pri primjeni propisa koji dolaze supsidijarno u obzir za generalnog agenta plovidbenog zakonika upravo dolaze propisi ZOO-a. Iz toga se nameće zaključak da ako specijalni propis (plovidbeni zakonik) predviđa institut generalne agenture, a takva je ustanova u skladu s općim propisom (ZOO) dozvoljena, nema sumnje da je takav vid djelovanja u potpunosti u skladu s važećim propisima, a da se ranije spomenuti prinudni propisi ne primjenjuju na generalnog agenta. I u inozemnoj literaturi se nekad pitanje opravdanosti instituta generalnog agenta postavlja u sličnom obliku, a poseban problem predstavlja generalno agentiranje inozemnih nalogodavaca. Pri tome treba imati na umu da je uloga generalnog agenta vitalna i bitna za domaću i međunarodnu pomorsku trgovinu, da ona nije nikada bila inkompatibilna s institucijama općeg prava, gdje se, dakle, detaljno regulira. Ta se uloga ni po čemu ne protivi normama plovidbenog prava posebno našeg, koje je novijeg datuma, i koje spada u rijetke pravne sustave koji sadrže o tome norme. Ovdje valja istaći da se ni u kojem slučaju ne bi moglo govoriti o monopolskom položaju kada se radi o generalnom agentu inozemnog nalogodavca, a iz izloženog možemo zaključiti da o tome ne može biti riječi ni pri zaključenju ugovora s domaćim nalogodavcem. Osebjnost našeg pravnog sustava može dozvoliti razne oblike stvaranja takva odnosa, od klasičnog ugovora građanskog prava do samoupravnih sporazuma o udruživanju rada i sredstava, pa nema sumnje da generalna agentura postoji, da je potrebna i svrsishodna i da će se ona razvijati prilagodjena našim prilikama.

Literatura:

- Borčić - Pomorski agent, Rijeka 1981.
Borčić - Pomorski agent u jugoslavenskom pravu, 1981.
Righetti - Il raccomandatario marittimo, Padova 1965.
Righetti - L'agente generale di armatore o vettore estero - Il diritto marittimo 1983, sv. IV, listopad-prosinac 83, Genova 1983.

Dr Vojislav Borčić i Nela Šoić

THE GENERAL AGENT IN YUGOSLAV LAW

In the Yugoslav Maritime Code which entered into force in January 1978. the general agent undertakes to exercise one or more of the agent's activities, according to the principal's authorization. This is evident in the case of a general agency agreement.

If there is doubt about the extent of the authorization given by such an agreement, according to the Yugoslav Code the agent will be entitled only to exercise clearance of the vessel.

If the ship agent is exclusively dealing with brokers' activities i.e. mediation between or representation of the parties during the conclusion of contracts of use of vessels, and there is doubt about the limits of the authority, it will be considered that such authority includes the right of the agent to mediate and conclude contracts within the limits of his principal's business, except for bare-boat or charters by demise and time-charters for the whole vessel.

There are some theoretical opinions that such an institute is in collision with the strict Yugoslav rules on monopolies. Bearing in mind that the part of the Civil Code relative to the obligations provides such an institute there is no doubt that

such establishment is in accordance with the special law dealing with this matter, i.e. the Maritime Code of 22, April 1977. (entered in force on January 1978.) and with the general rules of the Civil Code. These rules are promulgated after the strict laws on monopoly and we must consider that the legislator had this problem in mind when the said laws were passed. The practical and theoretical view in this respect is completely in accordance with this stand point.